

Doševcováno

Konec polenských obuvníků

V letošním roce si připomínáme, pro tradiční polenské řemeslo obuvnické, smutné výročí. Před padesáti lety, v roce 1960, byla zrušena výroba obuvi v provozovně jihlavského družstva Snaha v Nerudově ulici pod Dolní bránou v objektu bývalé továrny na obuv Karla Taura, založené před 110 lety – v roce 1900.

Po „vítězném únoru 1948“ byly postupně znárodněny obuvnické továrny a následně i všechny ševcovské živnosti. Od roku 1950 byla v Polné obuv vyráběna pouze družstvem Snaha. Výrobní program družstva se v místní provozovně orientoval převážně na pracovní obuv. Později zde byla vyráběna v menších sériích dámská a pánská krasobruslařská obuv. Postupem času ubývalo v oboru vyučených pracovníků, zcela chyběl učňovský dorost, což bylo důvodem pro úplné zrušení výroby v polenské provozovně družstva. Poslední, v dřívě ševcovské Polné, vyrobený pár obuvi opustil bránu kdysi prosperující Taurovy továrny na konci padesátých let minulého století. Kdo vyrobil historicky poslední pár obuvi, dnes již nevíme, není znám ani jeho majitel. Tento pár bot by měl mít místo v polenském muzeu, stejně jako pro ševce symbolický verpánek.

Časy, kdy se podle pamětníků z každého třetího domku ozýval od verpánku pravidelný zvuk ševcovského kladívka, jsou minulostí. Generace polenských ševců po staletí vyráběly boty pro obyvatele města a blízkého okolí. Po skončení třicetileté války působilo podle údajů berní ruly (1653–1656) ve městě a okolí třináct ševců. S jejich početným zastoupením mezi místními řemeslníky se podle historických pramenů setkáváme i v dalších staletích. Na přelomu 19. a 20. století vznikaly v Polné větší obuvnické podniky s určitou dělbou práce při výrobě bot včetně využívání práce domácích dělníků – ševců, zejména v období vegetačního klidu. Jak jsem již na stránkách sborníku Polensko v minulých ročnících zmínil, byly to podniky Amálie Baschové, Zikmunda Warinera, vídeňské pobočky firmy Mattausch a Haneschka, později výše zmíněná továrna Karla Taura, dále podniky Františka Špinara, Adolfa Wollmanna, Jaroslava Zachárníka, Marie Šitavancové a Družstva obuvnických dělníků. Počátkem minulého století poskytovaly uvedené firmy až 200 vcelku stálých pracovních příležitostí pro místní občany (v době zvýšených či mimořádných zakázek – např. pro armádu – byli přibíráni, zvláště firmou Mattausch a Haneschka, na určitou dobu tzv. sezónní zaměstnanci; počet pracovních míst ve

výrobnách obuvi v Polné se tak zvyšoval až na dvojnásobek). Ve městě a v okolních vesnicích působilo i mnoho samostatných ševců. V Polné jich bylo vždy kolem dvaceti a téměř v každé vesnici pracoval alespoň jeden švec; v Nižkově se tímto řemeslem živili čtyři občané.

Polenské výrobce obuvi nepříznivě ovlivnila hospodářská krize ve třicátých letech minulého století, kdy zůstalo bez práce 100 až 300, zejména obuvnických, dělníků. Další nepříznivý vliv měla druhá světová válka s nedostatkem surovin pro výrobu obuvi a v neposlední řadě likvidace soukromých živností v padesátých letech 20. století. Cenově také nemohli polenští výrobci obuvi s jejich, v podstatě ruční výrobou, byť vysoce kvalitní obuvi, konkurovat velkým výrobcům s hromadnou výrobou vybavenou moderní technologií. Byla to zejména firma Baťa se známou cenou končící číslicí 99, která měla prodejnu obuvi od konce dvacátých let minulého století i v ševcovské Polné.

Boty nebyly v minulosti pro mnohé polenské ani přespolní občany levnou a lehce dostupnou záležitostí. Děti, i školou povinné, chodily od jara do podzimu bosky, o čemž se můžeme přesvědčit na dobových fotografiích školáků ještě na počátku čtyřicátých let minulého století. Občané z okolních obcí si při cestě na nedělní mši svatou obouvali boty až při vstupu do Polné. Časy se mění. Průměrná spotřeba v Česku činila v roce 2009 čtyři páry bot na obyvatele; v tuzemsku se vyrobilo 4,5 milionů párů bot a jen z Číny se přes snížení oproti minulým letům dovezlo 115 milionů párů, jak je uvedeno ve zprávě ČTK.

Ručně šité boty nejsou ani dnes levnou záležitostí, když se jejich cena pohybuje v rozpětí od 20 do 45 tisíc korun za jeden pár. Ševců, kteří v současné době umějí ušít boty, je v naší zemi jako šafránu. Nesetkáme se s nimi ani na Polensku, kde to bylo ještě v minulém století běžné řemeslo. Posledním polenským obuvníkem – správkařem, nebo, chcete-li, opravářem – je pan Kourek.

Čas odvál do nenávratna ze skromných ševcovských příbytků a dílen směsici vůně zpracovávané kůže, ševcovského popu, apretur a dřevěných kopyt. Minulostí jsou i nechvalně známé modré ševcovské pondělky. Ševcovské pojmy jsou pro dnešní generaci samozřejmě neznámé. Zkuste se po přečtení tohoto příspěvku zeptat dětí, a nejen dětí, na význam slova knejp, branzol, flok, dra-tev, krupon, pop, šídlo, cvok, kramflek, potěh – kdysi postrach neposlušných ševcovských dětí – a verpánek, známý dnes snad jen z pohádek. Pokud v tomto testu uspějete, napište si jedničku, pokud neuspějete, potěhem vás už nikdo nepřetáhne.

Se všemi výše uvedenými atributy ševcovského řemesla se můžete seznámit v expozici starých polenských řemesel Městského muzea v Polné

Generace polenských ševců, kteří naše předky dobře obouvali, si při této příležitosti naši vzpomínku zaslouží. Patron ševcovského řemesla – svatý Kryšpín – by dnes své chráněnce v Polné a okolí marně hledal.

Jan Prchal

Dopis polenského rodáka Aloise Pojmana (1857–1929) z Chicaga

Do archivu Klubu Za historickou Polnou jsme v poslední době mj. získali dopis od Aloise Pojmana¹⁾ z Ameriky. Pochází pravděpodobně z pozůstalosti polenského obchodníka Heroše Klusáčka, jemuž byl nejspíš adresován.

(Gramaticky upraveno.)

Ctěný příteli!

Odpust', že jsem Ti již dříve nepsal, stále jsem to odkládal, jelikož dříve jsem chtěl aspoň poněkud seznat americké poměry, abych Ti mohl něco vypsát.

Piši Ti v té naději, že Tě můj dopis při dobrém zdraví nalezne. Co se týče nás, těšíme se všichni dobrého zdraví a vede se nám dosti dobře. Již tomu je 8 měsíců, co jsem opustil svůj domov a svou drahou vlast, kterou jsem vždy tak miloval. Ač dosti nerad jsem tak učinil, nebylo však jiné pomoci, než vydat se na tu dalekou cestu, do toho Nového světa, kde musíme začít zcela jiný život a pomalu se vpravit do těch amerických zvyků a poměrů, neb v Polné při všem mém snažení a přičinění již dále to nešlo. Každý rok jsme museli do toho obchodu něco dosadit, dokud co bylo, jelikož jsme byli odkázáni pouze na židovský úvěr.²⁾ Musel jsem platit vše dosti draho a měl jsem co dělat s těmi nejchudšími lidmi a zboží při malém výdělku prodávat a také mnoho na dluh dávat. Při té velké konkurenci nebyla existence možná, neb se mnou se křejčí rozdělil, takže jsem měl výdělek pryč. Tak nám nic jiného nezbývalo, než udělat tomu radikální konec, dokud jsme měli peníze na cestu. Musím Ti ale psát, že toho nelitujeme, že jsme se k tomu kroku odhodlali, neb zde je přece docela jiný život než v Čechách. Každý člověk, který chce pracovat, může se zde lehce uživit a spíše si k něčemu pomůže, jelikož zde každá práce je dobře placena a životní potřeby moc laciné, takže se zde žije dobře a lacině. Obzvlášť pro takovou rodinu je zde dobře, když je více lidí k práci, jak u nás. Pro ty děti bude zde lepší budoucnost. Naučí se brzy anglicky a budou se mít zde dobře a pak, ty velcí hoši se zbaví vojančiny, nezakusí ty "slasti" vojenského života. Ovšem začátek jest dosti obtížný, neb doma jsme se všeho zbavili a zde jsme si museli celou domácnost zase zařizovat a bylo nám velké svízele překonat. To žádný si nemůže ani představit, co jest cesta do Ameriky. Obzvlášť s malými

děťmi. A pak, než člověk přivykne na ty americké zvyky a poměry. A ta vzpomínka na domov a na všechny ty přátele a toho starého dobrého otce, kterého jsme tam museli zanechat. Není tak snadné zapomenout na svoje rodiště, kde jsme prožili tolik let. Ovšem, že jsme tam málo dobrého zažili, než tato tragédie života jest dohraná a nastala nám jiná doba života. Těž na Tebe, ctěný příteli, často si vzpomínám, neb byl jsi mně vždy přítelem. A tak často uvažují, co jsme tak všechno prodělali v tom politickém životě a jaká změna se to stala. Nyní mi zbývá jen bolná upomínka a myslím, že je to už osud člověka.

Nyní něco o Chicagu. V Chicagu jest 2¹/₂ miliónu obyvatel, sestávajících ze všech možných národů. Toto město se nyní nalézá v nejlepším rozkvětu. Průmyslu a obchodu se zde daří velmi dobře. Na všech stranách se staví nádherné domy. Vůbec za nynějšího prezidenta jest v Americe dobře.³⁾ Čechů zde žije asi 120 tisíc, většinou se nalézají v dobrých poměrech. Mají nejvíce své domy a zauímají dosti důležitá postavení jak v průmyslu, tak ve veřejném životě. Také v městské radě jich několik zasedá. Letos bylo také několik Čechů zvoleno do kongresu. Čechové jsou vážení, každý rád vezme Čecha do práce. Jsou zde celé části města obydleny pouze Čechy, zejména takzvaná Plzeň, Česká Kalifornie a Nový Tábor, kde my též bydlíme. Máme zde 8 českých kostelů, mnoho českých škol, divadla, hostince a české obchody. Těž několik velkých českých pivovarů zde máme. Společenský život je zde zcela jiný než u nás. Více upřímnosti jest mezi Čechy, jeden druhému zde pomůže a poradí. Já již také zde mám několik dobrých přátel. Těž jsem zde našel mého dobrého přítele, s kterým jsem byl v Bosně. S potěšením zde pozoruji, jak Čechové udržují svoji národnost. Některé rodiny již jsou zde přes 50 roků, udržují svoji řeč, jen málo se odnárodňují. V létě zde byl také sjezd amerických sokolů. Asi 2000 se jich sjelo do Chicaga, konalo se též veřejné cvičení. K němu byl též pozván starosta Chicaga a také se dostavil s několika radními. Promluvil k sokolům delší řeč, chválil český lid jako pracovitý a vyspělý národ, zmínil se též o jeho historické minulosti. Když táhly ty řady sokolů s prapory, na kterých měly český a americký národní znak, několik českých kapel hrálo národní pochody. Všude byli nadšeně uvítáni. Tak je v Americe. Vzpomněl jsem si, jak byli uvítáni tenkrát sokolové v Jihlavě, to je možné jen v Rakousku.

Také oslava Karla Havlíčka zde byla důstojně oslavena. Byl veliký průvod městem, vpředu veliký vůz tažený dvěma páry koní a na něm umístěn živý obraz představující jeho zatčení. Koná se zde sbírka na Havlíčkův pomník. Už příští rok bude postaven, ten samý, jak stojí v Kutné Hoře. Bude zhotoven v Čechách a sem dopraven.⁴⁾ Tak se již na to těšíme.

Těž zde je několik krajanů polenských. Nejdříve nás navštívil starý Bergman, dosud dobře vypadá. S velkým zájmem se vyptával na jednotlivé osoby z Polné, též obecní správa ho velmi zajímala, býval také výborem. Jeho synové si zde dobře stojí a dcera je dobře provdaná, má nějakého Straku ze Žďáru. Těž starý Pokorný jest dosud živ, ještě pracuje. Jeho syn Josef jest boháčem, stal se společníkem jedné velké firmy na stroje, je to moc hodný člověk. Je to můj spolužák a dobrý přítel. Těž se ptal na Tebe a všichni Pokornýho tě zdraví. Lojzi Pokornýho jest dobře vdaná, její muž je inspektorem od pojišťovny, také náš dobrý přítel a dobrý Čech. Také Holzman zde je, má pěkný střížní obchod. Také Bílý, křloboučník. Byli jsme ode všech těch krajanů pozváni na návštěvu a bohatě pohoštění. Těž můj švagr Gustav Sobotka jest v dobrých poměrech, hodlá se podívat příštím rokem do Čech s tou výpravou Čechů. Také jsem navštívil druhé dvě sestry, které jsou v St. Paul. Je to odsud 420 mil. Pobyl jsem tam 10 dnů. Starší sestru Fany jsem neviděl už 29 let. To bylo radostné shledání, to Ti ani nemůžu vypsát. Těž jsem navštívil hrob mého zemřelého bratra Vojtěcha. St. Paul je moc krásné město. Těž jsem viděl světoznámý vodopád. Také v St. Paul jest mnoho Čechů.

V Chicagu vychází 4 denní časopisy: Národ, Denní Hlasatel, Svornost, Spravedlnost a několik týdeníků. Zašlu Tobě některé na ukázkou. Zde jest úplná svoboda tisku a vůbec ve všem svoboda o jaké v Rakousku nemáme ani zdání. Zajímavé jsou zde volby do kongresu. Každý takový kandidát si to nechá stát moc peněz. Nechá jezdit po městě ohromně veliký zvlášť k tomu zřízený vůz, tažený 3 páry koní, celý polepený plakáty a jeho podobiznami. Nahoře sedí hudebníci a hrají, takže to vypadá jako cirkus. Je to přece jen bláznivá Amerika.

Tak jsem Ti to poněkud vypsál, ostatní až podruhé. S potěšením jsem se dočetl, že v Českých Budějovicích Češové zvítězili ve třetím sboru, což mě opravdu těší. Těž jsem se dočetl, že poslanec Rezek se vzdal mandátu. Budete mít tedy volbu? Přeji vám mnoho zdaru.

Čtený příteli, buď tak laskav, brzy mně odepiš, neb ani nevíš, jak toužebně každý dopis očekávám, jak milá a vítaná jest nám každá zpráva z naší drahé vlasti. Víím, že máš málo času na dopisy, ale doufám, že mně přece věnuješ tu chvíli času a že nebudu zklamán, jak u pana Sadíla. Ten mně sliboval, že mně bude psát, ale slovo nedoržel. Já mu hned psal, jak jsem sem přijel a žádal jsem ho, aby mně odepsal. Ale dosud jsem od něj dopis neobdržel, toho jsem si od něj nikdy nezasloužil. Vždyť jsem mu prokázal mnohé dobré služby. Je to opravdu nevďěk. Nežádal jsem od něho snad aby mně často psal, ale aspoň na první dopis mohl přece odepsat. Tímto končím můj dopis.

Přijmi od nás všech srdečný pozdrav. Nazdar! Též na Tvoji ctěnou paní. Doufám, že se ještě jednou spatříme.

Alois Pojman

Poznámky

1) Kožešník Alois Pojman se narodil v rodině kožešníka Josefa Pojmana jako šestý z dvanácti dětí. Po vyučení provozoval živnost kožešníka. V roce 1895 byl zvolen do obecního zastupitelstva.

Stal se známou osobou v případě Leopolda Hilsnera. Dne 1. dubna 1899 asistoval při nálezu mrtvolky Anežky Hružové; 11. prosince 1899 doprovázel T. G. Masaryka při jeho druhé návštěvě Polné a na místě činu mu poskytl informace. Po roce 1900 se s manželkou a sedmi dětmi vystěhoval do Ameriky a usadil se v Chicagu, v místě, kde od roku 1882 působil jeho otec. Byl činným členem několika krajanských spolků a sdružení. V Chicagu vlastnil dům s velkou zahradou, kde se scházela česká menšina. V roce 1915 zde dokonce polenští rodáci uspořádali velkou tradiční polenskou mrkvancovou pouť (na dochované fotografii z této slavnosti je 93 krajanů). O svém působení v případě Leopolda Hilsnera a návštěvě T. G. Masaryka v Polné napsal a vydal v Chicagu brožuru. S Polnou udržoval po celou dobu pobytu v Americe kontakt, předplatil si zaslání časopisu Pohoří (1920–1922), redigovaného Břetislavem Rérychem, do kterého zaslal několik příspěvků (např. *Americký sen /1921/, Americký čtenář o rodišti /1922/*); z Ameriky zasílal polenskému muzeu krajanský časopis Svobodná škola a časopisu Pohoří získal v Chicagu předplatitele. Jeho přímí potomci v USA udržují dosud kontakt s příbuzným Ing. Pavlem Pojmanem z Prahy.

2) V publikaci Františka Pojmona *Polná, popis dějepisný, místopisný a statistický* z roku 1897 je Alois Pojman uveden v kapitole *Živnostenská společenstva* na str. 187 v odstavci *Kožešníci*. Byl majitelem domu čp. 29 na Horním městě, kde provozoval i svoji živnost. V době, kdy se rozhodl odejít do Ameriky, žil ve Spojených státech amerických již jeho bratr a sestry.

3) Dopis není datován, ale dle popisu některých událostí můžeme určit rok 1907. V té době byl americkým prezidentem Theodore Roosevelt.

4) Památník (pomník) Karlu Havlíčku Borovskému byl v Chicagu odhalen po šesti-letém úsilí v roce 1911 zásluhou krajanských spolků "Česká stráž" a "Družstvo pro postavení pomníku Karlu Havlíčkovi Borovskému". Je kopií pomníku Karla Havlíčka od sochaře Josefa Strachovského umístěného v Kutné Hoře. Pomník v Chicagu má na podstavci nápis „*Slavný český publicista, miláček národa a mučedník brixenský Karel Havlíček, narozen 31. října 1821, zemřel 29. července 1856. V něm ztratil národ český jednoho z nejlepších synů, neohroženého bojovníka za práva a svobodu, muže vzácného charakteru a skálopevného přesvědčení, za něž obětoval i život svůj. Nehynoucí čest jeho památce! Věnováno americkým Čechům státu Illionis*“. V pozdějších letech se stalo v Chicagu zvykem položení věnce u pomníku K.H. významnými návštěvníky – zástupci českého národa. Památku K.H. zde před vznikem Čs. republiky uctil např. i T. G. Masaryk. V roce 1983 byl pomník zrestaurován a slavnostně znovu odhalen.

Jan Risenfelder z Risenfeldu

V publikaci Břetislava Rérycha *Rodáci a obyvatelé města Polné* vydané v dubnu 1935 jsem poprvé narazil na jméno **Riesenfeld**. Ve stati o akademickém malíři Karlu Ludvíku Klusáčkovi je naznačen příběh¹ dcery vysokého úředníka a šlechtice Jana Risenfeldera, která si proti vůli rodičů vzala za manžela **Antona Grosse** (*1753) a jejichž dcera **Antonie** (1786–1871) se později provdala dědečka malíře K. L. Klusáčka (a mého prapradědečka) **Jana Klusáčka** (1782–1851).

Koho by nezaujala informace o tom, že jeho předek byl ze zajímavého rodu, koho by nezajímalo, zda vůbec a jak se tento příběh udál? Informací o rodu Risenfeldů bylo však v běžně dostupné literatuře možné zjistit minimum. Snad nejobsáhlejší informaci podávala publikace *Der Mährische Adel*² a později Josef Pilnáček³. Zde se můžeme dočíst:

1797. RIESENFELDER z RIESENFELDU bylo příjmení novoštitné rodiny jihlavské, kterou založil jihlavský primas Lukáš Vojtěch Risenfelder, jsa povýšen dne 12. října 1642 do vládeckého stavu. Znak štít křížem čtvrcený, v 1. a 4. žlutém poli polovice černé orlice, ve 2. a 3. modrém poli bílý pruh napříč, ve kterémž pruhu jest zlatá střela se železnou tulejí. Klenot nad helmicí má zelený pahrbek a na něm korunovanou orlici, střelu držící. Přikrývadla červeno-bílá a žluto-černá (vše dle Herald. II. 592). Siebmacher, Mähr. Adel 113, uvádí u původního štítu v poli dvě střely, vyobrazuje také zlepšený znak svob. P. z R. a jedná krátce o rodině, která ještě v 18. století žila.

To však byla jen velmi stručná informace o zakladateli rodu v Jihlavě. Zjistit podstatnější informace se mi dlouho nedařilo. Jisté však bylo, že praprababička **Antonie** byla dcerou **Alžběty**, dcery **Jana z Risenfeldu**, jak dokládá dále uvedený zápis v polenské matrice narozených.

Výpis matr.

786 Junius	Nu domu	Gmeno Ditete		Rodičowe Otec	Mateř	Kmotři Gmeno	Staw
17. P. Sobotka Nicol: Capel	Město 47.	Antonia Großowa + 26.6. 1871	Náboženství: Cathol. Pohlaví: žena Z lože: manželského	Groß Anton kontribučnj miestský sin po + Hynkowj soused	Alžbeta dcera Pana Jana z Rie- senfeldu	Kateřina Her- genmanowa Šimon Gílek	Špitál nicj

Studium rejstříků v každé historické či národopisné publikaci a hledání jmen z rodokmenů, která mě zajímají, se zúročilo při nahlédnutí do knihy Jihlava⁴. Našel jsem v něm jak jméno jihlavského primátora a ke konci života císařského rychtáře **Lukáše Vojtěcha Risenfeldera z Risenfeldu**⁵, tak jméno jeho potomka **Ludvíka Augustina Risenfeldera z Risenfeldu**, který byl císařským rychtářem

30 let, v letech 1674 až 1704. Informací ještě zajímavější však pro mě bylo zjištění, že se dochovaly rodinné kroniky **Riesenfelderů**, starší od **Františka (Frantze) Riesenfledera** a mladší od **Jana (Johana) Risenfeldera**⁶.

Nebylo složité zjistit, že kroniky jsou uloženy v jihlavském archivu, a tak netrvalo dlouho a mohl jsem vzít obě kroniky do vlastních rukou. Je to opravdu neuvěřitelný pocit, držet po téměř 300 letech dokument, který vlastní rukou napsal prapra...dědeček.

To jsem však v tom momentu ještě nevěděl, jen tak trochu doufal a trochu tušil, že by to tak mohlo být. Přestože jazykem kroniky je němčina a písmem německý kurent, rychle jsem identifikoval místo, kde si **Jan** poznamenal:

Roku 1755, dne 8. listopadu, dal Bůh všemohoucí ve ¾ na 4. hod. odpolední, ve znamení Kozoroha, mé manželce Antonii dcerušku šťastně porodit, která ve zdejším městském farním kostele u sv. Jakuba vysoce ctihodným panem otcem Bernardem, kaplanem, byla pokřtěna, a sice dne 9. listopadu ve 2 hodiny odpoledne, pod Večerníci, v té době zde byl vysoce ctihodný pan otec Jeremiáš farářem. Dítě bylo pokřtěno Marie Alžběta⁷.

To bylo dobré znamení, ale ještě ne jistota. Tu však prokázal zápis provedený po třiceti letech od narození **Alžběty (Elisabethy)**:

Roku 1785, dne 8. srpna, byla moje milovaná dcera Alžběta s panem Antonínem Großem ve zdejším farním kostele ráno v 7 hodin tehdejším panem zemským děkanem otcem Michalem Losem oddána. Svědkem byl pan Josef Kammermajer měšťan jirchářský mistr, pak pan Mangold z Polné, člen rady. Družičkou (byla) její milovaná sestra Apolonie. A pak, po uspořádaném obědě, se na cestu do Polné vydali⁸.

Po krátké době můžeme číst tento zápis:

1786, dne 16. června, ve 3 hodiny odpoledne má milovaná dcera Alžběta Großin šťastně porodila, ve znamení střelce, dcerušku. Kmotři jeden starý špitálník. Pokřtěna Antonia⁹.

Z těchto záznamů téměř jistě vyplývá, že **Alžběta** neodešla od rodičů proti jejich vůli, vždyť sňatek se konal v místě nevěstina bydliště, tedy v Jihlavě a postavení jejího manžela (byl kontribučním, čili finančním úředníkem) odpovídalo i postavení otce **Jana**, jak dále uvidíme. Romantický příběh o nerovném vztahu se tedy nekonal. **Alžbětě** již bylo 30 let, a tak se můžeme spíš domnívat, že rodiče byli rádi, že svou dceru konečně provdali. Svědčí o tom i druhý zápis v kronice o jejím sňatku s **Großem**, kde **Jan** o své dceři píše jako o „*meine herumstehende Tochter*“, což by se dalo asi přeložit, jako „*má neprovdaná – na ocet – dcera*“. Zápis o narození vnučky je pak, svým obsahem, totožný se zápisem v matrice narozených

a jednoznačně potvrzuje, že **Jan Risenfelder**, autor druhé kroniky, je otcem **Alžběty**, babičky mého pradědečka **Jan Klusáčka** (*1827) z matčiny strany.

Kronika **Jana Risenfeldera** obsahuje mnoho informací z jeho života, zápisy o narození sourozenců, jeho dětí, rodinných příslušníků, jeho funkce, jeho nemovitosti a jejich rekonstrukce. Velice časté jsou výčty nákladů či příjmů v té či oné věci. Pokusím se přiblížit život **Jana**, tak jak se jeví při čtení zápisků v jeho kronice i kronice jeho otce.

Dětství Jana

Jan, celým jménem v němčině **Johan Anton Leopold Risenfelder von Risenfeld**, se narodil 24. prosince 1725, v ½ 10 večer v Jihlavě. Pokřtěn byl následující den kaplanem Hermanem Weberem.

Řekněme si na tomto místě ihned, že psaní jména Risenfelderů má mnoho variant a ty se také vyskytují v tomto článku. Především ve všech starých rukopisech, ať již se vztahujících k **Lukáši Risenfelderovi** nebo **Janovi**, se nikdy v první slabice za –i– neobjevuje –e– (Riesenfelder), ale je vždy psáno Risenfelder. **Janův** otec **František** naopak důsledně píše Rießenfelder (s ostrým ß a často rozděleně Rießen felder) a také všechny moderní texty hovoří o Riesenfelderech. Na konci jména pak zpravidla je koncovka –er, ale objevuje se i forma Risenfeld nebo Risenfeldt.

Jan byl prvorozeným synem **Františka Riesenfeldera** a jeho manželky **Kateřiny** rozené **Taubenkorbin**. Jejich sňatek se konal 15. února 1724, kdy ženichovi bylo necelých 24 let a nevěstě necelých 26 let. **František** se vyučil mydlářem (Seiffensieder). Z jeho neméně zajímavé a obsáhlejší kroniky vyplývá, že měšťanem se stal roku 1724 ve věku 24 let. Přestože byl pravnukem **Lukáše Vojtěcha Risenfeldera**, povýšeného do šlechtického stavu, **František** nikdy nepoužívá predikát z Risenfeldu a jak je zřejmé, vyučil se obyčejnému řemeslu.

Jan začíná své vyprávění dědečkem – **Leopoldem z Risenfeldu**, otcem **Františka**. Dohledáním v matrice narozených jsem zjistil, že **Leopold** se narodil, resp. byl pokřtěn dne 26. listopadu 1660 v Jihlavě. Tento zápis také dokládá jméno jeho otce, kterým byl **Jan Jindřich Risenfelder**, matka se jmenovala **Rosina**. **Leopold** zemřel ve věku 63 let, dle zápisu **Jana** dne 23. ledna 1723 v ½ 12 dopoledne. Matriční zápis potvrzuje věk při úmrtí, jako datum je však uvedeno 26. ledna, tedy patrně den pohřbu. Dozvídáme se též, že byl Meltzer, tedy sladovník. Po jeho smrti se přestal **František** živit mydlářstvím a převzal otcovu sladovnickou živnost. Vedle toho od října 1728, kdy složil na jihlavském magistrátu přísahu, se stal výběřčím mýta u brány U Matky boží. Od 1. ledna 1743 působil jako jihlavský poštovní úředník.

Matriční zápis z roku 1632 uvádí, že 7. listopadu se narodil **Joannes Henricus**, filius **Luca Adalberti Risenfelder** a **Elisabetha**. Prokazuje tedy, že **Lukáš Vojtěch Risenfelder**, kterého zmiňuji v úvodu článku, byl prapradědečkem a **Jan**

Jindřich pradědečkem našeho **Jana**. **Jan Jindřich** se narodil 2 roky před tím, než se jeho otec **Lukáš Vojtěch** stal radním v Jihlavě a byl mu Vilémem hrabětem Slavatou z titulu palatina přiznán erb a predikát von Risenfeld.

Babičkou **Jana**, tedy manželkou Leopolda, byla **Anna** rozená **Szamorin**, která se narodila v Brně roku 1666. Přesné datum neznáme. Babička zemřela 29. listopadu 1725 ve věku 59 let.

Ani dědečka ani babičku ze strany otce **Jan** nemohl znát, protože zemřeli oba ještě před jeho narozením. **Leopold** a **Anna** měli 5 dětí, kromě **Janova** otce **Františka** (který se dožil 82 let 5 a ½ měsíců) také **Ludvíka** – zemřel ve věku 26 let a 20 týdnů, **Josefa** – zemřel neznámo kde a kdy, **Lukáše** – zemřel ve 2 letech a **Marii Kateřinu**.

Otcem maminky **Jana**, tedy jeho dědečkem z matčiny strany, byl v Jihlavě narozený **Pavel Taubenkorb**, který byl pekařem, přesněji řečeno pekařem bílého pečiva (Weisböck). Zemřel 10. března 1732 ve ¾ na 4 odpoledne ve věku 83 let, z čehož lze odvodit, že se narodil v roce 1649. Pochován byl v Rančířově (Rantzern), kde působil jeho syn **Augustin** ve funkci faráře.

Babičkou z matčiny strany byla **Kateřina** rozená **Hellmerin**, která se narodila v Jihlavě roku 1656. Přesné datum neznáme, zemřela však ve věku 75 let dne 3. června 1731.

Tohoto dědečka i babičku jistě **Jan** poznal na vlastní oči, bylo mu při jejich úmrtí již šest resp. sedm let. Zajímavá a nesporně ne zcela obvyklá je informace o tom, že roku 1727 **Pavel** s **Kateřinou** oslavili výročí 50 let od sňatku, který se tedy musel uskutečnit roku 1677, kdy **Pavlovi** bylo 28 let a jeho nevěstě **Kateřině** 21 let. **Pavel** a **Kateřina** měli 6 dětí, které se vesměs dožily dost vysokého věku. Kromě **Janovy** maminky **Kateřiny** to byla **Regina** – jako jediná zemřela relativně mladá ve 30 letech, **Anna Marie** – zemřela v 86 letech, **Martin** – zemřel v 68 letech, **Augustin** – zemřel v 64 letech a **Josef** – zemřel v 74 letech.

Své dětství prožil **Jan** v Jihlavě. I když o tom ve své kronice nehovoří, můžeme předpokládat, že kolem 6 let svého věku, tedy asi v roce 1731, začal navštěvovat v dnešní terminologii základní školu. K roku 1736 uvádí, tedy po 5 letech základní školy, že šel na studia v Jihlavě. Jihlavské školství bylo v době, o které hovoříme, spojeno s působením jezuitského řádu, který byl uveden do města dne 29. srpna 1625. Jezuité ve městě vybudovali svou kolej, seminář, kostel a v roce 1727 postavili novou budovu gymnázia. Organizovali jihlavské střední školství 148 let až do roku 1773, kdy byl jejich řád papežem Klimentem XIV. zrušen a školy byly postátněny. **Jan** nepochybně tedy navštěvoval toto jihlavské gymnázium, ještě téměř novotou vonící. Studium trvalo zpravidla 6 let, skončilo nejspíše v roce 1742, tedy v jeho 17 letech.

V tomto období se rozrůstala rodina **Františka** a **Kateřiny**, rodičů **Jana**, rychlým tempem. První **Janova** sestra **Anna Marie Klára** se narodila roku 1728, druhá sestra **Terezie Kateřina** v roce 1730. Následoval první bratr **Augustin**

Josef, který se narodil roku 1733, a druhý bratr **Josef Jáchym**, narozený roku 1736. Tedy v roce, kdy **Jan** nastoupil na gymnaziální studia. V roce 1739 se narodil poslední bratr **Ignác Ludvík**, který však zemřel po roce a 6 týdnech života dne 17. srpna 1740.

Jan se narodil do období vlády císaře Karla VI., který v té době již vládnul 14 let (1711–1740). Snažíme-li se zjistit nějakou významnou politickou událost let 1725 až 1736, zjišťujeme, že jich není mnoho. V roce 1725 uznal španělský král Filip V. tzv. pragmatickou sankci, nástupnický řád Habsburků, jako důsledek toho, že se Karel VI. vzdal nároků na španělský trůn. Jeho dcera Marie Terezie se roku 1736 vdala za Františka Lotrinského. Dramatické události nastaly až koncem gymnaziálních let **Jana**. Karel VI. umírá a vlády se v říjnu roku 1740 ujímá Marie Terezie a již dva měsíce poté jsou její země napadeny armádou pruského krále Fridricha II., který prakticky obsadil Slezsko a Kladsko. Bavorský vévoda Karel Albrecht v listopadu 1741 obsadil Prahu a nechal se provolat českým králem Karlem III. V lednu 1742 byl zvolen římským císařem pod jménem Karel VII. V červenci 1742 uzavřela Marie Terezie mír s Fridrichem (za cenu ztráty Slezska) a koncem roku 1742 byla Praha opět v jejich rukách. Zhruba v té době končí **Jan** svá gymnaziální studia.

Roku 1741 se Jihlava stala zásobovacím centrem císařské armády, vojáci byli v počtu 20 až 40 osob ubytováni v domech měšťanů. Po odchodu císařské armády obsadili Jihlavu počátkem roku 1742 Sasové.

Mládí Jana

Janovi bylo necelých 17 let, když po ukončení gymnázia od 1. listopadu 1742 do 24. ledna 1743, tedy pod dobu necelých 3 měsíců, rozšiřoval své vzdělání u kantora Jana Weise, a to v oboru „*počtářského umění*“, tedy v matematice a účetnictví. Tím zakončil svá studia.

Krátce poté, co **Jan** ukončil své studium, vjela Marie Terezie do Prahy a 12. května 1743, v předvečer svých 26. narozenin, byla v chrámu sv. Víta na Hradě korunována za českou královnu. Rakouská armáda úspěšně obsadila téměř celé Bavorsko v roce 1743, ale v létě 1744 zaútočil proti Rakousku opět pruský král Fridrich II. Počátkem září 1744 oblehl Prahu, která brzo kapitulovala. Prusové drželi Prahu jen 3 měsíce, protože armáda vedená princem Karlem Lotrinským (bratrem manžela Marie Terezie) počátkem roku 1745 vytlačila Prusy z Čech. Praha však skončila poničená, venkov vydrancovaný a armádou nekryté Bavorsko bylo ztraceno. Císař a bavorský vládce Karel Albrecht se vrátil domů, ale náhle v lednu 1745 zemřel. Tím se uvolnil císařský trůn, na který byl již v září roku 1745 zvolen František Lotrinský, manžel Marie Terezie, jako František I. Rakouské armády v dalších bojích s Prusy již úspěšné nebyly, a tak se Slezsko nepodařilo dobýt zpět. V prosinci roku 1745 byl v Drážďanech uzavřen mír. Marie Terezie dále válčila s Francouzi na italském a nizozemském území.

Následně odchází **Jan** do praxe, jak sám říká, k obročnímu a výběřcímu daní Martinu Gráfovi do Telče, na panství hraběte Lichtenštejna. Zde je od 25. ledna 1743 do 25. dubna 1745, tedy po dobu dvou roků a 3 měsíců. Patrně však šlo spíše o jakousi stáž, protože si poznamenal, že platil za stravu ročně 30 zl., ale neměl žádný plat.

První skutečné zaměstnání získává opět na panství Lichtenštejnů, v Telči, a to v důchodním úřadě vedeném Františkem Jenesinem. Sem nastupuje v necelých 20 letech dne 26. dubna 1745 a působí zde 2 a ½ roku do 15. října 1747. Jeho roční plat obnáší 40 zl.

Druhé zaměstnání – místo písaře – převzal 16. října 1747 v Nových Syrovicích (Serowitz) na panství Adama Šternberka u pana Václava Zličského. Pracoval tam 1 rok a 2 ½ měsíce až do konce roku 1748 (bylo mu 23 let) s ročním platem 50 zl.

Období válek bylo ukončeno až 18. října 1748 podpisem mírové smlouvy v Čáchách. Skončilo Osmileté války přinesly pro Rakousko ztrátu Slezska, Kladska, Parmy a části Lombardie, ale Marie Terezie uhájila své právo na vládu v ostatních zemích i postavení manžela Františka jako římského císaře a obnovila prestiž své dynastie. Marii Terezii bylo 31 let a **Janovi**, který patrně právě uvažoval o změně zaměstnavatele, bylo 23 let.

Třetí zaměstnání ho přivádí 1. ledna 1749 do **Polné**, kde je jako obroční na polenském dvoře a úředník angažován 3 roky a 3 měsíce do 8. března 1752. Jeho roční plat představuje 70 zl. plus naturálie.

V tomto období, v roce 1750, **Jan** kupuje v Jihlavě dům, stává se měšťanem a sladovníkem a tato živnost mu jistě příjemně zvyšuje jeho příjmy a přináší lepší obživu k jeho úřednickému platu.

V roce 1752 pak krátce po sobě působí na třech místech, nejdříve 3 měsíce od 1. dubna v c. k. jihlavském bankovním úřadě, od 1. července pod Špitálskou branou jako výběřčí (Shanckn Einnehmer) – bez platu, a od 1. října do konce roku ve stejném úřadě „*přehlíží konta*“ s měsíčním platem 13 zl.

V roce 1753 nacházíme **Jana** na dovolené v Praze, kam se vydal kvůli nějaké slíbené službě, ovšem nedovídáme se, jaké a jak to s ní dopadlo. V Praze pobývá 6 měsíců a pak se vrací do Jihlavy a až do konce roku 1754 je bez zaměstnání, či lépe „*služby*“, jak sám říká. Je mu 29 let.

Ve stejném roce 1753 se stává státním kancléřem – nejvýše postaveným úředníkem monarchie – Václav Antonín Kounic (1711–1794), který pak ovlivňuje politiku po dlouhá desetiletí. Roku 1754 bylo též provedeno první sčítání lidu, které zjistilo (byť s mnohými nepřesnostmi), že v Čechách žilo 2260 tis. obyvatel a na Moravě 1420 tis. obyvatel, celkem tedy 3680 tis., což bylo necelých 20% z celkové populace v Rakousku, která činila 18,8 mil. osob.

Po skončení války v Rakousku a tím i Českém království následovalo devět mírových a klidných let, ve kterých zahájila Marie Terezie rozsáhlé reformy státní správy. Byla provedena daňová reforma, tzv. tereziánský katastr byl vyhlášen již

1. května 1748. V roce 1749 byla zrušena staletá instituce Českého království – Česká dvorská kancelář s nejvyšším kancléřem sídlícím ve Vídni i Pražské místodržitelství, jež nahradila Královská reprezentace a komora, která byla podřízena centrálnímu Ředitelství pro záležitosti veřejné a finanční ve Vídni.

V roce 1751 došlo k reformě krajské správy. Čechy byly rozděleny na 16 krajů, Morava na 6 a zbytek Slezska na 2 kraje. Do čela kraje byl postaven vždy jen jeden hejtman jmenovaný panovníkem (do té doby byli krajští hejtmani dva, jeden za panský a druhý za rytířský stav), který měl v krajském městě stálou úřední rezidenci (nemusel již také v kraji vlastnit nemovitost) a byl placen ze státní pokladny stejně jako jeho další úředníci (komisaři, sekretáři, adjunkti atd.). Krajskými hejtmany jsou nadále jmenováni profesionální a kvalifikovaní státní úředníci (a nikoliv zástupci šlechty). Posláním krajského hejtmanství byla veškerá berní a politická správa v kraji, dohled na vztahy mezi vrchnostmi a poddanými, péče o rozvoj školství, komunikací, řemeslné velkovýroby atd.

Ve stejném roce prošlo reformou také soudnictví a v krajských městech začaly fungovat stále magistráty s úřednickým profesionálním aparátem a pevně stanovenými úředními hodinami.

Roku 1751 se Jihlava stala posádkovým městem a sídlem štábu 8. pěšího pluku.

Roku 1750 zavedla státní pošta dostavníkovou přepravu osob a zásilek mezi Prahou a Vídní. Téhož roku v listopadu 1750 byla provedena peněžní reforma a ve všech dědičných zemích habsburské monarchie byla zavedena jednotná měna. Jeden zlatý (který ovšem nebyl zlatý, ale stříbrný) se dělil na 60 krejcarů a jeden krejcar na 6 denárů. V září roku 1753 byla uzavřena s Bavorskem dohoda o konvenční měně, směřující k zavedení jednotné říšské měny. Tato tzv. konvenční měna přetrvala až do roku 1857. Platilo se v ní tedy 104 let.

Byly vydány nové soudní řády pro občanské i trestní právo. Soudní řízení bylo svěřeno zkušeným justiciářům a v roce 1752 bylo zrušeno téměř 600 malých městských a vrchnostenských soudů. Byly sjednoceny celní tarify.

Založení rodiny Jana

Přelomovým rokem v životě **Jana** se stává rok 1755, třicátý rok jeho života. Ke dni 1. lednu 1755 je jihlavským magistrátem jmenován správcem (Curator) Zebonského dvora (Zebonishr Hof) na Panenském předměstí.

Ve stejném měsíci tohoto roku, 22. ledna **Jan** uzavřel sňatek s **Antoníí Schauflerin**, dcerou správce klášterního panství Pohled (Frauenthall) **Jana Josefa Schauflera**¹⁰. Nevěště bylo 23 let, ženichovi 30 let.

Po 9 měsících a 17 dnech od sňatku, 8. listopadu 1755 se manželům narodila první dcera **Maria Elizabetha**, jak je již výše uvedeno. Porodní bábou byla Anna Rosina Staudlin¹¹, stará 78 let. **Jan** si poznamenal, že zemřela o rok později na mrtvici.

Vydání spojená s křtinami **Alžběty** si **Jan** pečlivě zaznamenal a dovídáme se, že vydal celkem 17 zl. a 47 kr. Šlo o platby např. kaplanovi 39 kr., kostelníkovi 7 kr., kmotrům 2 zl. 34 kr., za mši 30 kr. a za pohoštění – víno 2 zl., chléb 6 kr., jablka 18 kr. atd.

Téhož roku byl Jihlavě odebrán statut pevnosti, který držela od roku 1653. Postupně došlo na bourání hradeb a zavázení příkopů.

Pro správu města přestal **Jan** pracovat po dvou letech, k poslednímu dni roku 1756, a přešel do služeb státu, krajského úřadu v Jihlavě.

Tímto rokem 1756 ovšem také skončilo období klidu a míru. Hrabě Kounic uzavřel mír s dlouholetým nepřítelem Rakouska Francií, na což reagoval Fridrich II. dalším vpádem do Čech přes Sasko a 1. října 1756 v bitvě u Lovosic rakouskou armádu porazil. Při jarní ofenzívě roku 1757 pak Prusové opět oblehli Prahu a bezohledně ji bombardovali. Maršál Leopold Daun však v červnu 1757 porazil Prusy v bitvě u Kolína a Prahu zachránil. Následující rok ještě Prusové oblehli Olomouc, ale v červnu 1758 je v bitvě u Doušova porazila armáda vedená generálem Laudonem. Boje se přenesly mimo naše území, ale válčilo se sedm let až do roku 1763, kdy byla v únoru podepsána mírová smlouva.

Kariéra

Výše uvedené události se promítly i do života našeho **Jana**. Dne 1. ledna 1757 – bylo mu 32 let – postoupil ve své kariéře o stupeň výše. Stal se úředníkem krajského hejtmanství v Jihlavě, které v té době vedl krajský hejtman Adam Fridrich svobodný pán Verner¹². **Jan** byl jmenován průvodčím vojsk (Conducteur), což koresponduje s napjatou válečnou situací.

Zmiňuje se o svých cestách v roce 1757 s císařským skladem sena do Čáslavi, Kolína a Freibergu, o cestě s dopisy na generalitu do Olomouce, cestě s 80 koňmi do Míšně a shrnuje, že samé takové nebezpečné povinnosti trvaly do 15. září 1757, tedy 9 měsíců.

Dne 16. září 1757 se vrátil do Jihlavy a nastoupil do expedice c. k. skladu obilí. S tímto skladem opět, jako zemský průvodčí, jezdil k armádě (Kolín, Čáslav, Kutná Hora), a to až do 8. května 1760, tedy po dobu 2 let, 8 měsíců a 9 dní. Jeho plat byl 1 zl. denně.

Tento poněkud dobrodružný život na cestách a v době války se jistě odrazil i na jeho rodinném životě. Druhá dcera **Marie Jana** se narodila 23. června 1757. **Marie Jana** ovšem po 7 letech 21. července 1764 zemřela. Prvního syna **Vojtěcha** porodila Janova žena 21. dubna 1759. Jeho početí a období těhotenství **Antonie** tak spadalo do období Janova působení při provádění armádních celků krajem.

Dne 9. května 1760 byl **Jan** jmenován nadpočetným průvodčím komisařem (Super Numerori führungs Commissaries) Jihlavského kraje, na náklady zemského úřadu v Brně, a působil v této funkci do 16. června 1763.

V té době, 30. ledna 1761, se mu narodila další dcera **Apolonie Marie Kateřina**. Otcí bylo v té době 36 let a mamince 29 let. Konečně se narodil dne 21. června 1763 i druhý syn a byl pojmenován **Jan Pavel**, ovšem zemřel ve věku 10 týdnů a 3 dny dne 2. září 1763.

Po třech letech ve funkci průvodčího komisaře převzal dne 17. června 1763, jako 38letý, funkci krajského komisaře (Polliceč Commihari). Připomeňme si, že to bylo nedlouho po uzavření míru a ukončení sedmileté války. V této funkci pak působil po dobu dlouhých 22 let až do roku 1785, tedy do svých 60 let, i když dvakrát byl v rámci tohoto období pověřen dalšími úkoly.

Již následující rok se 26. června 1764 narodil poslední syn a dostal jméno po svém zemřelém bratrovi – **Jan Pavel**. Poslední dcera manželů **Jana** a **Antonie** se narodila až po pěti letech, dne 20. listopadu 1769 a byla pokřtěna **Marie Kateřina**; otcí bylo 44 let, matce 37 let. I tato dcera však předčasně zemřela, dne 7. ledna 1771 ve věku 1 roku a 7 dnů.

Celkem tedy **Jan** s **Antoníí** měli 7 dětí, tři z nich však v dětském věku zemřely, dospělosti se dožili dva synové a dvě dcery. Zajímavé je zjištění, že úmrtnost dětí v rodině **Jana** byla výrazně vyšší, než v rodině jeho rodičů **Františka** a **Kateřiny**. Z jejich šesti narozených dětí zemřelo pouze jediné, tři synové a dvě dcery se dožili dospělosti.

V té době nastala v Rakouské monarchii druhá fáze reform. Roku 1765 se syn Marie Terezie Josef stává oficiálně jejím spoluvladařem a po svém zesnulém otcí je zvolen římským císařem Josefem II. Cílem snažení reformátorů bylo modernizovat státní mechanismus a centralizovat řízení monarchie. Roku 1764 byla přijata důležitá reforma, kterou byly unifikovány míry a váhy. Tato tzv. vídeňská soustava zůstala v platnosti po dlouhou dobu 112 let až do roku 1876, kdy začala platit soustava metrická.

V průběhu **Janova** působení ve funkci krajského komisaře byl dočasně od 1. prosince 1770 do 30. června 1771 jmenován zemským komisařem (Provenzial Commihari) při sčítání lidu.

Sčítání lidu (konskripce) obyvatelstva bylo nařízeno konskripčním reskriptem Marie Terezie ze dne 10. března 1770. Hlavním účelem sčítání bylo zjištění počtu mužů schopných vojenské služby. Patent stanovil, že práce na sčítání mají započít 1. října 1770 a že kromě obyvatelstva má být proveden také soupis tažného dobytka. Byly jmenovány konskripční komise (složené z důstojníků a zástupců civilní správy), jejichž povinností bylo podat soupis všeho obyvatelstva, na jehož základě by potom bylo možno spolehlivě provádět odvody do armády (tzv. rekrutýrku). Měly si všimnout též životních poměrů obyvatelstva, pokud by působily na jeho tělesnou zdatnost. Jejich hodnocení stavu obyvatel na vesnici jsou vesměs dost tristní. Sčítání probíhalo pochůzkou dům od domu, a proto v tomto roce došlo také k prvnímu očíslování všech domů. Domy i s jejich obyvateli měly být v sídlech sečteny bez ohledu na příslušnost k jednotlivým panstvím, třebaže to mělo být řádně vyznačeno. Ve stejné době se obyvatelstvu zakazovalo napříště

měnit příjmení. V té době (1770/1771) žilo v českých zemích 4 286 332 obyvatel¹³.

Ve stejné době, tedy v letech 1770 a 1771, nastala v českých zemích velká neúroda. Tuhá zima a pozdní sníh v roce 1770 zničily ozimy a dlouhotrvající deště zničily jařiny v roce 1771. Ceny obilí stále rostly, mezi lidem se rozmáhal hlad. Vláda se snažila zabrzdit růst cen vydáním nařízení o maximálních (tzv. královských) cenách, zakázala vývoz obilí a organizovala jeho dovoz. Neúroda vyvolala hladomor, za něhož zemřely v českých zemích tisíce lidí. Počet obyvatel, sečtený v roce 1773, představoval 3 651 234 osob¹³, tj. o 635 098 méně než v roce 1770/1771, tedy na počátku hladomoru. Ubylo tak téměř 15 % všeho obyvatelstva. Obětí mohla být i poslední dcera **Jana** a **Antonie – Marie Kateřina**, která zemřela v roce 1771. Důsledkem hladomoru bylo hromadné rozšíření pěstování brambor.

Dne 15. dubna 1772 byl **Jan Risenfelder** jmenován rozhodnutím zemského úřadu v Brně úředníkem c. k. obilného skladu. Převzal 25 000 měric žita a ječmene a 106 centů rýže. Zrní bylo určeno pro chudé nouzí trpící a mělo jim být vydáváno proti jakémusi závazku. Nepochybně se jednalo o reakci na výše popsané zásobovací potíže. V této pozici působí **Jan** jeden rok a 10 měsíců až do 8. února 1774. Jeho plat činil 75 zl. měsíčně, tedy 900 zl. ročně.

K jeho působení v této funkci se váže rozsáhlý zápis v kronice. Ukázalo se, že některé zaplombované pytle neobsahovaly deklarované množství obilí. Emanuel Zebo z Brachfeldu, zástupce krajského hejtmana Vernera, se zapojil do vyšetřování těchto úbytků a jeho postup nebyl v souladu s názorem **Jana Risensfeldera**. Přesto **Jan** splnil Zebův rozkaz, patrně spočívající v tom, že se ztráty pouze poznamenají na dodacích listech. Zebo prohlásil, že budou-li na tento postup nějaké stížnosti, sám se z toho bude zodpovídat. Mezi tím ovšem došel z Vídně přípis, že má být brán k zodpovědnosti **Jan Risenfelder** a Zebo, jak **Jan** píše, jej nechal na holičkách, a k tomu, co nařídil, se nepřiznal. Dokonce potají napsal Guberniu, že jeho pokyn byl nezávazný a celou odpovědnost shodil na **Jana**. Zajímavá informace je o tom, že spor mezi Zebem a **Janem** se řešil i přes kurýry, když **Jan** přebíral v Terstu obilí. Zebo přijel do Terstu a chtěl klíče od Rantířovské sýpky (Rantziger). **Jan** dostal příkaz dostavit se do Jihlavy, poté došlo na přeměření obsahu sýpky, měření ovšem začalo bez jeho přítomnosti. I když text není zcela srozumitelný, vyplývá z něj, že celý konflikt způsobil Zebo a nakonec byl **Jan** z nařčení vyviněn a při odchodu ze skladu se prokázalo, že vše učinil správně a jeho postup byl schválen vlastnoručním podpisem Marie Terezie.

Krátce po jmenování do úřední funkce ve skladu, 23. května 1772 „v pondělní noci mezi 10 a ¼ na 11 má milovaná matka **Kateřina Risensfelderin** rozená **Taubenkorbin** blaženě zemřela, ve věku 72 let a 4 měsíců“ zapsal si **Jan** do své kroniky. Matku, zdá se, velice miloval. Bylo mu tehdy 47 let. Podrobně vypsál náklady na pohřeb maminky, kde jsou takové položky jako: panu děkanovi 1 zl. 25 kr., dvěma pánům kaplanům 1 zl. 30 kr., za daň 1 zl. 25 kr., za zápis do úmrtní

matriky 7 kr., za hudbu při zádušní mši 2 zl. 15 kr., za pohřební oděv 24 kr., kopačům za hrob 1 zl. 30 kr. atd., celkem 37 zl. a 26 kr. **Kateřina** byla pohřbena na hřbitově u sv. Ducha v Jihlavě. Její manželství s **Františkem Risenfelderem** trvalo 48 let, 1 měsíc a 9 dní, jak si **Jan** pečlivě poznamenal.

V květnu roku 1775, jak zaznamenal i **Jan Risenfelder**, se vzbouřili sedláci v Čechách, rabovali zámky a odmítali robotovat. Podnětem ke vzbouření byly fámy o tom, že císař Josef II. vydal „Zlatý patent“ o zrušení roboty, ale že vrchnost jej před podanými tají. V červnu se vzbouřili i sedláci v Jihlavském kraji a **Jan Risenfelder** jako krajský komisař společně s krajským hejtmanem Bohsi a druhým krajským komisařem Ulhausenem se podíleli na potlačení a potrestání vzbouřenců. V tomto roce vydala Marie Terezie „Robotní patent“, který podrobně upravil povinnosti poddaných při robotě.

Od roku 1774 nacházíme v kronice stručné záznamy o tom, že u **Jana** bydleli a stravovali se různí studenti jihlavského gymnázia. Zdá se, že to byl pro něj i určitý příjem navíc, k platu krajského komisaře a zisku z výroby sladu a výstavu piva. Pro zajímavost uvádím jejich jména v poznámce¹⁴.

V prosinci roku 1774 byl vydán Všeobecný školní řád, který zavedl povinnou školní docházku od 6 do 12 let. Byly zavedeny 3 stupně škol. Nejnižší triviální školy měly být zřízeny všude, kde žilo 80 až 100 dětí. V Jihlavě bylo 7 triviálních škol. Vyšší tzv. hlavní školy o 3 (později 4) třídách se zřizovaly v krajských městech, tedy i v Jihlavě. Nahradily i část zrušených gymnázií. Kladly důraz na výuku dějepisu, matematiky, fyziky a zeměpisu. Nejvyšším stupněm pak byly čtyřleté školy normální v hlavních městech zemí. Z hlavní nebo normální školy bylo možné přejít na gymnázium, v té době (po zrušení Jezuitů) již též postátněné. Výuka na gymnáziích se zkrátila od roku 1777 z 6 na 5 let, vyučovacím jazykem v prvních dvou letech se stala němčina a jen ve třech vyšších ročnících zůstala latina.

V roce 1775 **Janův** starší syn **Vojtěch** (bylo mu 16 let) jel na studia do Pelhřimova a bydlel u Františka Antonína Dumonta. Naopak jeho syn Antonín Dumont byl na bytě u **Jana** a v Jihlavě studoval rétoriku.

Roku 1778 zrušila Jihlava dvůr v Pístově, který se nazýval Maierhof nebo Sitzenhof a který patřil k městerskému panství. Dobytek byl prodán a pole rozdělena mezi pístovské poddané.

Tuto událost by nemělo ani smysl zmiňovat, kdyby tento dvůr neměl významné místo v historii **Risenfelderů**, a proto si o ní **Jan** nejspíše učinil poznámku.

Historie dvora byla dlouhá, již v roce 1490, kdy je zmiňován, byl v držení jakéhosi Lukase či Lukáše. Později přešel dvůr do držení **Jana Skalko** (nebo **Schal-ko**), který používal predikát ze Sitzenhofu. Jeho dcera **Alžběta Schalko ze Sitzenhofu** se provdala za zakladatele rodu **Risenfelderů**, **Lukáše Vojtěcha Risenfeldera**. Dvůr byl osvobozen jihlavskou městerskou radou od všech daní a robot. Toto privilegium potvrdil **Lukášovi** též císař Ferdinand III. v roce 1652. **Lukáš Vojtěch Risenfelder** byl roku 1663 jmenován královským rychtářem v Jihlavě,

ale 3. listopadu 1665 zemřel. Jeho potomci však dvůr ve svém vlastnictví dlouho neudrželi. Nejspíše jeho synové, tři z prvního manželství – **František**, **Ludvík Augustin** a **Jan Jindřich** a dva z druhého manželství – **Jan** a **Bedřich Ferdinand** v roce 1684 dvůr prodali zpět Jihlavě.

Roku 1778 v červenci opět pruská armáda vtrhla do Čech. Začala tzv. bramborová válka. Prusové a Sasové byli zastaveni generálem Laudonem a válka skončila mírových jednáním v Těšíně v květnu 1779.

V letech 1779 až 1782 byl **Janův** syn **Vojtěch Risenfelder** na praxi v Brtnici u daňového výběrčího Jana Kleina a jeho syn opět u **Jana** v Jihlavě, kde navštěvoval normální školu. **Vojtěch** byl v Brtnici mezi 20 až 24 rokem svého života.

K roku 1779 si **Jan** poznamenal příchod nových kolegů či spíše nadřízených na krajské hejtmanství – Leopold Pertholt jako druhý zástupce (substitut) hejtmana a pan z Rosenzeigu jako třetí zástupce dorazili do Jihlavy. Dne 7. června 1783 byl suspendován krajský hejtman Bohsi a 12. června převzal úřad hejtmana Jan Nepomuk Hofer, který přijel ze Znojma.

Koncem listopadu 1780, **Janovi** bylo 55 let, zemřela Marie Terezie a samostatné vlády se ujal Josef II., který za 10 let své vlády vydal asi 6000 patentů, výnosů a nařízení, zasahujících do všech oborů a oblastí života. V dubnu 1781 byl změněn systém odvodů do armády. Každý pluk měl pevně stanovený doplňovací obvod, přičemž z celkem 59 pěších pluků jich bylo 23 doplňováno v českých zemích. Mezi nejdůležitější reformy lze zařadit povolení nekatolických vyznání v říjnu 1781 a zrušení nevolnictví patentem z listopadu 1781.

Janův otec **František** zemřel 28. února 1783 a dožil se celkem vysokého věku, bylo mu 83 let a téměř 6 měsíců. **František** přežil o 11 let svou manželku, která byla ovšem o 2 roky starší. **Janovi** bylo při úmrtí otce již 58 let.

V tomtéž roce, 29. srpna 1783, se stal **Janův** starší syn **Vojtěch** měšťanem, protože na něj byl převeden dům – sladovna č. 235. V listopadu 1783 jeho mladší syn **Jan** odešel do Pernštejna jako písař a setrval tam až do konce listopadu 1785, tedy od 19 do 21 let věku.

V únoru 1784 byl vydán matriční patent, který zavedl jednotnou formu zápisů do matričních knih. V květnu roku 1784 byl krajský úřad přeložen z Jihlavy do Velkého Meziříčí a sídlil tam až do roku 1793. Návratu úřadu do Jihlavy se však **Jan** ve funkci komisaře již nedočkal. K roku 1785, bylo mu 60 let, si poznamenal: *„my nadpočetní komisaři krajského úřadu jsme byli koncem srpna všichni z krajského úřadu odbytí, bez obdržení důchodu za věrně vykonané služby.“*

Stáří Jana

Konec služby na krajském úřadu neznamenal konec **Janových** aktivit. Čtyři měsíce roku 1785 nebyl ničím zaměstnán, ale již 11. ledna 1786 je angažován jihlavským magistrátem a přebírá agendu kolkování. Tuto činnost patrně vykonává až do května 1789.

V roce 1786, dne 5. května, mladší syn **Jan** odešel jako písař do Velkého Meziříčí k obročnímu Sandrovi a po dvou letech 1. listopadu 1788 přešel k lesnímu správci do Zahradiště (Sahratist).

V roce 1786, jak již bylo řečeno, dcera **Alžběta** porodila dceru **Antonii Grošin**. Dne 6. listopadu 1787 se **Alžbětě** narodil syn **Jan Groš**. Dne 18. srpna 1789 se narodila další dcera **Anna**, která však zemřela 1. prosince 1791 ve stáří 2 let 3 měsíců a 14 dní. Ve stejném roce dne 22. května 1791 se narodil **Josef**. Posledním potomkem **Alžběty** a **Jana Grošových** byla **Františka Romana**, která se narodila 8. března 1795.

V roce 1789, 27. května, je **Jan** pověřen vedením stavby či spíše rekonstrukce pivovaru na Panenském předměstí. Pod jeho vedením jsou vystavěny některé nové zdi, nové krovy, technické zařízení pivovaru. Stavba však skončila ještě v tom samém roce.

Dne 6. listopadu 1789 byl jihlavskou městskou obcí jmenován daňovým soudcem (Steuer Richter) a po přezkoušení na krajském úřadě převzal agendu výběru pozemkové daně v Jihlavě, Špitálském předměstí a Dřevěných mlýnech (Holtzmühl). Plat činil 24 zl. ročně, což bylo proti jeho předchozím platům výrazně méně. K 30. dubnu 1790 však došlo ke zrušení pozemkové daně.

Zde se opět silně prolíná osud **Jana** s politickou situací v monarchii. Pozemková daň představovala výsledek daňové reformy Josefa II. Přípravou na tuto reformu bylo vypracování nového berního katastru byly zřízeny katastrální obce a stanoveno daňové zatížení výnosu – 12 % mělo být odváděno státu v podobě pozemkové daně a 18 % ve formě dávek vrchnosti. Patent byl vyhlášen 10. února 1789 a vstoupil v platnost 1. listopadu 1789 (což byl počátek vojenského a berního roku). Po roce roboty za peněžní náhradu měla být roboty od 1. listopadu 1790 zrušena. Ovšem nestalo se tak pro odpor šlechty a proto, že Josef II. ve svých 49 letech dne 20. února 1790 zemřel. Císařův bratr a následník trůnu Leopold II. po převzetí vlády reformu zrušil a obnovil bývalé poddanské robotní povinnosti. Nicméně část reformy, rovnoměrné zdanění šlechtické půdy se zdaněním půdy poddanské, zůstala zachována. U příležitosti Leopoldovy korunovace se v srpnu 1791 uskutečnila v Klementinu první průmyslová výstava. Leopold II. uzavřel mír s Osmanskou říší a pruským králem Bedřichem Vilémem II.

V té době však Evropa dozrává pro další krizové období. Ve Francii dne 14. července roku 1789 padla Bastila, a tak začala revoluce, která v dalších letech ovlivnila politický vývoj celé Evropy.

Janova dcera **Apolonie** krátce před tím uzavřela dne 30. června 1789 sňatek s **Karlem Lachenbauerem** a o rok později, dne 10. června 1790, se jim narodil syn **Antonín Karel**. Dne 24. července 1793 se pak narodila dcera **Anna**.

K 1. listopadu 1791 byl **Jan** ustanoven městským výběřčím daní, ale zda v této funkci působil i další roky, nevíme. Ke dni 23. března 1793, tj. v jeho 68 letech, si

poznámenal, že byl zvolen starším v nákladnické (pivovarnické) společnosti s platem 80 zl. Poslední zápis o jeho profesním zařazení se vztahuje k 1. prosinci 1795, bylo mu 70 let, kdy byl, jak říká, potvrzen jako výběřčí nápojové daně. Jeho plat čítal 5 kr. z každé várky piva.

V březnu 1792 ve věku 45 let zemřel ve Vídni císař římský a král český Leopold II. Jeho nástupcem se stal jeho syn František II., resp. jako král český František I. Jeho korunovace se konala v Praze v srpnu 1792. Již v dubnu 1792 vstoupili Francouzi do habsburského Nizozemí a začala první válka s nimi. Období dalších 23 let bylo obdobím zápasu Evropy s francouzskou revolucí. Toto období skončilo až roku 1815, porážkou Napoleona u Waterloo. První válka s Francií skončila v říjnu 1797 uzavřením míru, který byl vykoupen ztrátou Rakouského Nizozemí (Belgie) a Lombardie. Již v březnu 1799 však začala 2. koaliční válka s Francií. Druhá koaliční válka skončila až v únoru roku 1801.

Co se dělo v této době v domácnosti našeho **Jana**, se již z jeho zápisků nedovídáme. Rok 1795 je posledním rokem, který **Jan** zmiňuje. Víme však, že žil ještě dalších více než 10 let. Zápis o jeho smrti není uveden v jeho kronice, ale v zápisníku obsahujícím informace o narozeních a úmrtích v rodině **Jana** (obsahově téměř totožný s obdobnými zápisy v kronice), kde na předposlední straně je uvedeno, že **Johann v. Risenfeld** zemřel 22. února 1806. Dožil se tak 81 let, tedy o něco méně než jeho otec. Zemřel krátce po bitvě u Slavkova, kde v prosinci 1805 opět Napoleon zvítězil, ale nedožil se již srpna 1806, kdy zanikla Svatá říše římská národa německého, když se František II. vzdal císařské koruny a jako František I. se stal prvním císařem rakouským.

Nemovitosti

Významným tématem zápisků jsou majetkové otázky, především vlastnictví nemovitostí a jejich stálé vylepšování, jejich koupě a prodeje. Z chronologického líčení životního příběhu **Františka** a **Jana** a jejich rodin nyní odbočíme a vrátíme se zpět k získání sevřenější představy o vývoji jejich majetkového zázemí.

Dne 1. května 1728¹⁵ zakoupil **František Riesenfelder**, ve věku 28 let, tzv. Schubertův dům a sladovnu č. 235¹⁶ v Materngaße za 2300 zl., dále „dolní dům“; k tomu výlohy činily 60 zl. a 58 kr. Na dům si vypůjčil těchto 2300 zl. na 4 % úrok od svého tchána Pavla Taubenkorba a později švagra, bratra své manželky Martina Taubenkorba, který byl farářem v Rančirově.

V červenci 1731 zahájil **František** rekonstrukci dolního domu. Podrobně vypočítává položky a výdaje s tím spojené. Za stavební práce vydal 99 zl. 56 kr., za sklenářské práce 21 zl. 41 kr. a za zámečnické práce 40 zl. 48 kr.

Dnes tento dům vypadá takto

O 22 let později, dne 5. září 1750, koupil **Jan Risenfelder**, ve věku necelých 25 let, tzv. Honlischův dům č. 327¹⁷ za 1100 zl., dále „dům na náměstí“. Získal tak práva měšťana a současně se stal sladovníkem¹⁸.

Tento dům na náměstí vypadá dnes takto

Po pěti letech, dne 8. července 1755, vyměnil **Jan** se svým otcem **Františkem** dům na náměstí za dolní dům a zaplatil za něj hotově 2300 zl. Na dolním domě vázl dluh – zbytek půjčky 1275 zl. od farního úřadu v Rančirově, která se splácela ročně částkou 15 zl. Tento dluh byl převeden na dům na náměstí a splácel jej nadále **František**.

V letech 1758 až 1780 provedl **Jan** na dolním domě četné úpravy a přístavby. Nová okna, nový krov, klenby, nová stáj, nová šindelová střecha, nové okapy, malování pokojů atd. Celkem za dobu 22 let vydal na tento účel 972 zl. 7 kr. 1 d.

Když dne 28. února 1783 zemřel **Janův** otec **František** a **Jan** po něm zdědil dům na náměstí; zřejmě se do něj vrátil, protože 29. srpna 1783 převádí dolní dům svému synovi **Vojtěchovi**, který se tak stal měšťanem a sladovníkem. **Vojtěchovi** je v tomto roce 24 let, tedy tolik, kolik bylo **Janovi**, když tento dům v roce 1750 zakoupil. Částku, za kterou dolní dům koupil, se nedovidáme, naopak zajímavá je informace o tom, jaké byly výlohy s administrativním převodem spojeny:¹⁸

Slav. Magistrátu.....	3 zl. 30 kr.
Kancelářský pomocník.....	1 zl. 45 kr.
Městská stráž.....	3 zl. 55 kr.
Radní sluha.....	1 zl. 31 kr.
Právnímu zástupci za dvojí zastupování při koupi domu....	1 zl. 8 kr.
Kolkovaný papír.....	2 zl.
Právnímu zástupci za práci.....	4 zl. 10 kr.
Celkem.....	17 zl. 59 kr.

Tím skončily zápisy o stavebních pracích na dolním domě č. 235 a od roku 1783 se dozvídáme o činnostech zlepšujících dům na náměstí č. 327.

O dva roky později, dne 30. května 1785, se **Vojtěch Risenfeld** vydal na cesty (nedovidáme se kam). A tak již 1. června 1785 byl dolní dům pronajat jakémusi krejčovskému mistrovi, a to za roční nájem 50 zl. Výdaje za palivo a opravy a jakýsi poplatek za byt – patrně magistrátu – činily 19 zl. 24 kr., čistý výnos činil 30 zl. 36 kr.

Po dalších 4 letech je smlouvou ze dne 18. srpna 1789 dolní dům – sladovna a pivovarnický dům č. 235 – prodán pekařskému mistrovi **Janu Kundovi** a jeho manželce **Janě Kundin** za 5050 zl., přičemž 4050 složil kupující v hotovosti a 1500 zůstal dlužen; tento dluh byl úročen 5 %. Úrok byl splatný v půlročních částkách, s půlroční výpovědní lhůtou. Nešlo o prodej mimo rodinu, **Jana Kundin** byla rozená **Englieschin** – dcera **Janovy** sestry **Terezie Kateřiny** (*1730).

Třetím domem ve vlastnictví rodiny se stal Weltzovský dům, který 13. ledna 1786 zakoupil druhý **Janův** syn **Jan Pavel Risenfeld**, čímž se stal měšťanem a sladovníkem. Bylo mu v té době 22 let. O čtyři roky později, 11. září 1790, **Jan Pavel** odchází do Velkého Meziříčí k panu Janu Veselému, lesnímu správci u

Liechtenštejnů. Dům si však patrně ponechává, protože v pozdější době se zřejmě stává správcem jihlavských lesů a provede jejich systematický soupis.

Dne 15. května 1763 zakoupil **Jan** (bylo mu 38 let) od vdovy Habermanin na Brtnickém předměstí zahradu mezi Töpfermistem a Znauerem za 165 zl., na platcích při vkladu zaplatil 3 zl. 42 kr. a advokátovi pak 1 zl. a 18 kr., celkem tedy 170 zl. O tři roky později si však poznamenává, že jeho švagr **Engliesch** (manžel jeho sestry **Terezie Kateřiny**) tuto zahradu prodal, za cenu 170 zl.

Dne 16. prosince 1765 zakoupil jinou zahradu, též na Brtnickém předměstí v uličce U Matky boží, od perníkáře Gotharda Schöditzte za 260 zl. Od roku 1765 do roku 1794, tedy po dobu 29 let, byly v zahradě prováděny různé investiční práce, postaven letohrádek (Lusthaus), stodola, zhotovena terasa atd.

Sourozenci Jana

Chronologický text o životě **Jana** nebylo účelné zatěžovat vedlejšími informacemi o jeho sourozencích, kteří se dožili dospělosti. V této kapitole se k nim vracím jen se stručným přehledem.

První **Janova** sestra **Anna Marie Klára** se narodila 2. srpna 1728, a byla tak o necelé 3 roky mladší než **Jan**. Dne 29. srpna roku 1740 byla, tak jako ostatní sourozenci, biřmována – dostala jméno Josefa. **Anna Marie Klára** se 5. července 1751 ve věku 23 let provdala za **Eliáše Creützbergra**, městského barvíře (Burgers Schwartzfärber) ve farním kostele Matky Boží. Manželovi bylo 51 let. V manželství nežili dlouho, protože **Eliáš** následujícího roku 29. srpna 1752 ve $\frac{3}{4}$ na 12 v noci ve věku 52 let a 3 měsíců zemřel. **František** se nezmiňuje a **Jan** ve své kronice neuvádí přesné datum, ale nejspíše v roce 1753 se vdova **Anna Klára Creüzbergerin** po druhé vdává a bere si **Tomáše Plitzku**, též barvíře (Schwartzferber).

Dne 12. července 1754 se **Anně Kláře Plitschlin** narodil syn **Antonín Leopold**. **Tomáš Plitzka** zemřel 13. září 1788 (Anně Marii bylo 60 let) ve Žďáru nad Sázavou.

Druhá **Janova** sestra **Terezie Kateřina** se narodila 8. října 1730 mezi 6. a 7. hodinou ráno, jméno při biřmování dostala Barbara. Provдалa se 15. října 1753 za **Jana Engliesche** nar. 1724. Tento **Jan Nep. Engliesch** se uvádí jako svědek na svatební smlouvě **Janovy** dcery **Apolonie** ke dni 30. červnu 1787. **Terezie Kateřina** zemřela 6. listopadu 1791 ve věku 61 let. Její manžel zemřel 14. listopadu 1795 ve věku 71 let a 8 měsíců. Měli spolu tři děti, **Evžen František** se narodil 1754, ale po 4 letech 10 týdních a 3 dnech zemřel. Později se narodila **Tereza** a **Jana**, datum narození není uvedeno. **Tereza Englichin** se vdala 8. února 1790 za **Jana Matouška**, měšťana a mistra provazníka. **Jana Englichin** se 8. října 1787 vdala za **Jana Kunda**, pekaře. Tito novomanželé kupují od **Vojtěcha Risenfeldera** dům č. 235, jak je výše uvedeno. Měli pět dětí, **Jan** se narodil 15. května

1788, **Augustin** 25. srpna 1795 a mezi tím **Josef (+) Frantz** a **Anton**, bez uvedení data narození.

První **Janův** bratr **Augustin Josef** se narodil 23. srpna 1733 (biřmován byl Antonín).

Augustin zakoupil 6. dubna 1769 od Emanuela Zeba z Brachfeldu za 4000 zl. právovárečný dům na náměstí mezi domem Jana Schwarze a Františka Stuzische. Jiné informace o něm kroniky nepodávají.

Druhý **Janův** bratr **Josef Joachim** se narodil dne 2. března 1736. Následující den byl pokřtěn, kmotrem byl Leopold Tomáš Pauernberger s manželkou Annou Marií (biřmován byl František). Dne 21. října 1753 byl **Josef** přijat do učení k jircháři Josefu Raabovi. Učební doba trvala 4 roky. Městská rada vystavila **Josefovi** dne 7. prosince 1753 list osvědčující jeho původ; **František** jej opsal do své kroniky. Za vystavení bylo zaplaceno 3 zl. 45 kr.

Ke dni 22. října 1758, za úřadování primátora Josefa Kunda, byl **Josef** přijat mezi jircháře. Ale hned následujícího roku, 15. května 1759, odchází **Josef** do ciziny. V roce 1761 podalo 7 jirchářských mistrů stížnost k c. k. reprezentaci a komoře¹⁹ v Brně na **Josefa Riebsfeldera** resp. radního komisaře Josefa Schwarzmana, který schválil **Josefovo** mistrovské dílo a přiznal mu mistrovské oprávnění. Uvádějí, že **Josef** je synem městského nákladníka piva a sladovníka, který před 2 lety a 5 měsíci se začal učit jirchářské řemeslo, pak pracoval 26 týdnů a pak se dal na putování, kde strávil jeden rok a 8 týdnů, vrátil se a 29 týdnů pracoval. Tím ale nedodržel článek 11 cechovních pravidel, že má každý učeň dodržet svá léta na zkušenou a nemůže se vymlouvat, aby mu tato léta byla odpuštěna. A také proto, že osmého mistra v tak malém městě není potřeba, protože oni se sotva užijí. Spor skončil 12. září 1762, kdy **František** i **Josef** navrhli dohodu o narovnání, že uhradí škodu 290 zl. 33 kr. a další peníze na nákup vlny, zaplacení starých dluhů, mistrovský oběd, do spolkové pokladny atd.

Dne 2. května 1763 se **Josef** oženil s **Alžbětou Longin**, pozůstalou dcerou řeznického mistra Františka Longa. Svatební smlouva určila, že nevěsta obdrží věno 500 zl. a ženich jí dá po roce 500 zl. Současně mu otec **František** postoupil za 800 zl. dům s jirchářskou dílnou ležící na Brtnickém předměstí. Podruhé se **Josef** ženil 22. září 1783 ve 47 letech a vzal si **Markétu Bergmanin**. Za oběd po svatbě pro 16 osob bylo utraceno 15 zl. 24. kr. ½ d.

Co říci závěrem

Kroniky otce **Františka** a syna **Jana Riesenfelderových** obsahují veliké množství zajímavých informací nejen o životě jich samých a jejich rodin, ale i o hospodářských a politických dějinách Jihlavy a jejího okolí v 18. století. Tento článek se věnuje historii rodiny **Riesenfelderů** a na jejím pozadí se odehrávajícím všeobecnému politickému dění. Podaří-li se vydat obě kroniky tiskem, bu-

dou jistě významným pramenem a podkladem pro práci badatelů o regionální historii v dalších letech.

Dokládají také, že v té době existovaly úzké vazby nejen mezi jihlavskými měšťany a ostatními obyvateli německého tzv. jihlavského jazykového ostrova, ale i městy s převládající českou populací, jako byla Polná. Přejít mezi českým a německým územím byl, jak se zdá, velmi snadný a častý. Děti původně německy hovořící matky se stávají Čechy příchodem do oblasti, kde se hovoří česky, a nositelé ryze českých jmen se stávají Němci příchodem do oblasti, kde se hovoří německy. Zdá se tedy dost pošetilé rozlišování národnosti tak, jak je přineslo 19. století v období národního obrození a upevnilo století dvacáté, kdy vyvrcholilo nepřátelství mezi oběma „národy“, ale vlastně jen dvěma mateřskými jazyky hovořícími skupinami velmi příbuzných osob. Stávající výsledky výzkumů DNA prokazují zcela přesvědčivě, jak blízcí z hlediska příbuznosti v linii otcovské i mateřské si současní Evropané jsou.

e-mailová adresa na autora příspěvku Ing. Jiří Klusáčka z Prahy: jiri@klusacek.cz

Poznámky:

¹ Str. 55

² J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Heinrich von Kadich – Conrad Blazek, *Der Mährische Adel*, Bauer und Raspe, Nürnberg 1899, str. 112, tab. 88: *Riesenfelder von Riesefeld*. Lukas Adalbert Riesenfelder, Primator von Iglau, wurde von Ferdinand III. am 12. 10. 1642 mit obigem Prädicate in den erbländischen rittermässigen Adelstand erhoben. Ein Nachkomme von ihm, Johann Josef, Landsasse der Oberpfalz und fürstl. Lobkowitz'scher Oberamtmann, erhielt am 16. 07. 1759 den kurbayr. Freiherrenstand, doch ist seine Nachkommenschaft erloschen. Joseph v. R. war 1744 Pfarrer zu Stannern und später zu Wilenz bei Iglau.

Překlad:

Riesenfelder z Riesefeldu. Lukáš Vojtěch Riesenfelder, primátor Jihlavy, byl Ferdinandem III. dne 12. 10. 1642 s výše uvedeným predikátem do dědičného šlechtického stavu povýšen. A potomek jeho, Jan Josef, zemský přísedící v Horní Falci a knížete Lobkowitzze vrchní úředník obdržel dne 16. 7. 1759 bavorský titul svobodného pána, dosud jeho potomci nezanikli. Josef z R. byl 1744 farářem ve Stonařově a později ve Vilanci u Jihlavy.

³ Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*, nákladem vlastním, Vídeň 1930, str. 439

⁴ Jihlava, dějiny moravských měst, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009

⁵ *ibidem*, str. 357

⁶ *ibidem*, str. 358, 364

⁷ *Anno 1755 Den 8. November hat Gott der allmächtig umb ¼ auf 4. Uhr nachmittag in Zeichen das Steinbocks meine Ehe Consortin Antonia mit einen Töchterlein Glück entbunden, welches in der allhiesiger Stadt Pfarr Kirchen bei S: Jacob durch den Wohl ehrwürdig Herr Pater Bernard Capellan getauft worden, und zwar am 9. Novembr um 2 uhr nachmittag, unter der Vepser, dazzeit war da wohl ehrwürdige Herr Pater Jeremias als Pfarrherr. Das Kind ist getauft worden Maria Elisabetha.*

⁸ *Anno 1785 den 8. Augusti ist meine liebe Tochter Elisabetha mit Herrn Anton Groß in allhiesiger Pfarr Kirchen früh 7 uhr durch damahligen Herrn Land Dechanten Pater Michl Los copuliert worden. Beystand ware Herr Joseps Kammermayer Burger Weisgerber Meister*

dann Herr Mangold von Pollnau Raths Verwanter. Grantzl Jungfr ihre liebe Schwester Apolonia. Und so dann nach abgehaltenen Mittagmahlzeit, ihren wieg nachPollnau genohmen haben.

⁹ 1786 den 16. Juny um 3 uhr Nachmittag ist meine liebe Tochter Elizabeth Großin mit einen Töchterlein glücksenbunden worden, in zeigen des Schützens, geVatters leüthe ein alter Spittaler. Getauft Antonia.

¹⁰ Jan Josef Schaufler byl správcem klášterního panství Pohled, ženský klášter zde byl založen již v roce 1265. Obec se německy jmenovala Frauenthall – Panenské Údolí. Schaufler zemřel 21. 11. 1748, tedy 7 let před sňatkem své dcery s Janem. Když zemřel, bylo Antonii 16 let. Správce nebyl poddanými milován, dodnes o něm kolují strašidelné historky. „*Dokud ještě Pohled býval klášterním majetkem, byl správcem klášterního panství zlý Šaufler. Poddaní se za jeho panování měli zle, museli těžce pracovat a byli často správcem připraveni i o svůj zděděný majetek, jimž Šaufler rozšiřoval majetek klášterní. Jednou Šaufler těžce onemocněl. Poslali mu pro lékaře do Německého Brodu. Lidé, kteří potkali povoz s lékařem, tvrdili, že vedle kočího seděl též záhadný černý pán, čert. Šaufler přes pomoc lékaře zemřel, byl mu vystrojen nádherný pohřeb a přišli i poddaní ze všeho klášterního panství. Šauflera pochovali, ale jaké bylo udivení všech, když se vraceli ze hřbitova Šaufler se na ně díval ze zámeckého okna. Pohřbili ho podobně, ale když se vraceli, byl Šaufler opět v zámku. Usoudili z toho, že Šaufler nemůže být pohřben v posvěcené zemi. Naložili proto jeho rakev na vůz a koně nechali jít, kam sami chtěli. Koně došli až na Dejuš na rozhraní obce Pohledu, Jilemniku a Krátké Vsi, kde se zastavili. Synové Šauflerovi tam svého otce pohřbili, přičemž jeden z nich mu urýpnul hlavu. Ale ani potom neměla duše zlého správce pokoj a v lese Dejuši lidé v noci vidávali pobíhat černého psa-Šauflera“ (Internetové stránky obce Pohled, dostupné z: obecpohled.cz).*

¹¹ Za zaznamenání stojí jazykový jev – ženská jména v jihlavské němčině se přechylují koncovkou – in, která se přidává, tak jako v češtině – ová, k mužskému tvaru jména. Takže manžel porodní báby se jmenoval Staudl, ona Staudlin. Druzičkou na svatbě Jana a Antonie byla Aloisie Schauflerin atd.

¹² Adam Fridrich svobodný pán Verner se stal krajským hejtmanem 1. 5. 1754 a setrval v této funkci až do 31. května 1773, kdy byl přeložen do Tábora. V září 1780 odešel do výslužby. Na jeho místo přišel z Tábora Baltazar Klement z Bohsi.

¹³ Ludmila Kárníková, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, nakladatelství ČSAV, Praha 1965, str. 327

¹⁴ Studenti na bytě u Jana:

Bernard Horrens z Chrudimi, student poesie, platil ročně 50 zl. za stravu i ošacení, 1774–5 (Jan folio 20r)

Antonín Dumont z Pelhřimova, studoval rétoriku, 1775 (Jan folio 20r)

František Pocenský z Chrudimi, syn pana primátora, studoval rétoriku, platil 50 zl., 1779 (Jan folio 24r)

František Vrabec z Telče, syn porybného písaře, platil 60 zl. ročně, 1779; následující rok vykonával lékařskou praxi u krajského úřadu (Jan folio 24r)

Syn Jana Kleina z Brtnice, výběrčího daní, navštěvoval normální školu, 1779–1782, 1783 šel do semináře (Jan folio 24r)

Ignác Pfabl, syn správce z Kostelního Vydří, studoval v Jihlavě 2. školu, platil 50 zl., 1781–1783 (Jan folio 24v)

Josef Praschinger, syn vrchního úředníka z Českého Rudolce, normální škola, 50 zl., 1781–1783, 1783 šel do semináře (Jan folio 24v)

Jan Wesselý, syn lesního správce z Meziříčí, 1790–1792, platil 60 zl.

¹⁵ Tento den si půjčil peníze; přesné datum uzavření kupní smlouvy v kronice chybí, protože stránky této věci se týkající byly vyříznuty

¹⁶ Dům č. 235, podle stabilního katastru č. 272 na parcele 35, nyní č. p. 1082 na parcele 2307, č. o. 70

¹⁷ Dům č. 327, podle stabilního katastru č. 366 na parcele 446, nyní č. p. 1198 na parcele 2534, č. o. 39

¹⁸ Kronika Jana, folio 38

<i>Dem Lebs. Magistrat</i>	3 Fr 30 x
<i>Der Canzley helfter</i>	1 Fr 45 x
<i>Burgerwacht</i>	3 Fr 55 x
<i>Den Raths Dienem</i>	1 Fr 31 x
<i>Den Rechtsfreund für 2 mahl Eintrats auf den Haus Kauf</i>	1 Fr 8 x
<i>Stempl Papier</i>	2 Fr
<i>Den Rechtsfreund für die arbeit</i>	4 Fr 10 x
<i>Fa.</i>	17 Fr 59 x

¹⁹ Správa Moravy byla od roku 1636 prováděna z nového úřadu nazvaného Královský tribunál, který při svém vzniku převzal politickou agendu zemského hejtmána a získal i značnou moc soudní. Působnost tohoto orgánu se postupně zvětšovala, a to na úkor stavů. Dne 18. ledna 1748 byl vydán reskript, kterým byla zřízena tzv. Deputace, která byla postavena na roveň Tribunálu a omezovala jeho kompetence v oblasti komorní, kontribuční a vojensko-hospodářské. Deputace byla reskriptem z 24. května 1749 přeměněna na Královskou reprezentaci a komoru, které Tribunál předal i zbytek politické agendy. Její činnost byla ukončena a nahrazena od 1. července 1763 Královským zemským guberniem. Simona Dopitová, *K vývoji zemské správy na Moravě v 18. století*. (Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/~dopitova/>).

.....

Milan Šup

Hokynáři

Hokynář, hokynářství je pro většinu současné generace neznámý pojem. Ještě v první polovině minulého století patřily jejich krámky, zejména ty se svéráznými hokynářkami, ke koloritu měst a městeček nejen v českých zemích. V německy mluvících oblastech jim říkali **Höcker**, podobně v jazyce anglickém **huckster** a pro Rusy to byl **lávočnik**.

Polenským pamětníkům se možná vybaví některé z posledních hokynářství fungujících ve městě do jejich likvidace v padesátých letech minulého století. Převážným sortimentem v jejich krámcích bylo ovoce a zelenina, v letním období lesní plody, někde nechyběly syrečky ukryté na pultě pod skleněným zvonem – šturcem. Na přelomu 19. a 20. století jich v Polné působilo šest. S výjimkou jednoho muže – Františka Šotoly – je vlastnily ženy: Marie Beránková, Julie Cermanová, Květa Čermáková, Karla Činčerová a Marie Nejedlá, pro které byly tyto jejich živnosti zdrojem skromné obživy. Vždyť v té době kromě četných pekařů a řezníků nabízelo obyvatelům města své služby více než třicet obchodů s potravinami, smíšeným a koloniálním zbožím.

Podle tehdejší právní úpravy příslušel název hokynářství obchodním živnostem, které se zabývaly drobným prodejem různého zboží s vyloučením druhů zboží, jejichž prodej byl vyhrazen obchodníkům se zbožím smíšeným – káva, cukr, čaj, koření,

oleje, lihové nápoje v láhvích – a prodej zboží vázaného na koncesi. Hokynářství bylo živností svobodnou a podle živnostenského listu mohli jeho provozovatelé prodávat i chléb, pečivo, mléčné výrobky, mouku, potřeby do kuchyně, ovoce a zeleninu, lesní plody apod., což, jak je výše uvedeno, bylo předmětem prodeje i polenských hokynářů.

V období před druhou světovou válkou provozovala hokynářství na Sezimově náměstí v domě čp. 65 paní Zimová s dcerou. Kolemjdoucím nabízela sudové kyselé zelí, okurky zvané láčenky, kyselé rybí výrobky a též syrečky. Nabízený sortiment publikovala křídou napsaný na černé tabuli před krámem. Napsaný text se občas stával terčem vtípalů, kteří jej upravovali na jiný, s pravopisnými chybami. Na miniaturním dvorku v rohu domu do Poděbradovy ulice chovala kozu. Seno pro její krmení skladovala na půdě domu. Je s podivem, že v domě nikdy nevznikl požár.

Krátkou dobu provozovali hokynářství v Třebízského ulici bulharští občané až do likvidace domu, který koupil dentista Šlechta a na jeho místě dal vystavět vicepolažní dům se stomatologickou ordinací.

Mnoho obchůdků bylo před druhou světovou válkou v Horní bráně. Sídliil tam hokynář Niederle, jehož prodejnu převzal Václav Biňovec, který kromě smíšeného zboží prodával nádobí a různé průmyslové zboží; v jeho krámku se daly koupit i různé společenské hry. Nacházelo se tam také hokynářství paní Škoudlinové, které převzala paní Pešáková. Koncem třicátých let minulého století získala prodejnu zeleniny na konci řady obchůdků po zelinářece Bernardové. Měla amputovanou jednu ruku, a přesto dokázala zákazníka obsloužit, připravit a naplnit mu sáček svým zbožím. Mezi hokynářské obchody můžeme zařadit zelinářskou prodejnu Vackovu v prvním domě pod školskou bránou v Havlíčkově ulici. Prodejem zelinářského zboží se zabývalo i hokynářství Holinských v Tyršově ulici v polovině svahu silnice od nádraží. Do jejich obchůdku se vstupovalo po několika schodech na kamenný taras lemující chodník. V Nerudově ulici na tzv. Duchanově plácku měla hokynářství rodina Bockschneiderových. Obchodovala zeleninou, lesními plody včetně hub, které občas dodávala i do Prahy. Pamětníkům se vybaví, v Polné oblíbený, jejich syn Walter, známý lidový řezbář. V roce 1944 uprchl z totálního nasazení v Německu do tehdejšího protektorátu. Skrýval se v lesích na Polensku a Žďársku. Posledních osm válečných měsíců byl aktivně činný v protifašistickém odboji. Do roku 1950 pracoval v rodinné živnosti a po jejím zrušení v dělnických profesích.

Při likvidaci soukromých živností v padesátých letech minulého století zmizely v nenávratnu všechny malé, občany vyhledávané, hokynářské krámkky. S firemním názvem hokynářství nad obchůdkem se po roce 1989 setkáme jen výjimečně. Při prolistování pražského telefonního seznamu najdeme mezi hyper a super markety atd. pouze jedině hokynářství na okraji Prahy. Je to daň úspěchanému 21. století. Není čas podebatovat si při ranním nákupu svazku mrkve, s vždy příjemnou hokynářkou, o posledních událostech ve městě a okolí a malinko si zdrbnout. Škoda.

Prameny a literatura:

Kudrnáč, Václav: *Adresář politického okresu Německobrodského*, Turnov 1903

Prchal, Jan: *Biografický slovník Polenska*, Polná 2002

Archiv autora